

Szekeres Pál

1904—1965

Neve a fiatal pályatársaknak szinte alig mond valamit, csak a középkorú, de leginkább az idősebb könyvtárosgeneráció emlékezik rá, a felszabadulás utáni magyar könyvtárügy egyik legdinamikusabb vezető egyéniségére, aki az idén lenne 75 éves.

Szekeres Pál 1904. szeptember 24-én született Rákoskeresztúron. A legszegényebb, a leginkább elesett néprétegből jött — mint Vadász Ferenc írta róla. Apja félig munkás, félig paraszt volt, anyja napszámba járt. Az igen éleleszű fiú már az elemi iskola négy osztályának elvégzése után munkába állt: mindent vállalt, ami csak adódott, és amiből családjának néhány fillér juthatott, esze, okossága, de átlagon felüli kezűgyessége révén is. A gyermekekévé tehát már a munkássors, a -művelődés „iskolái” esztendei voltak, de ezeknél is többit adott számára a történelem: még szinte gyermekként került a két forradalom edzőtüzébe.

Eletében a Horthy-korszak ellenforradalmi évei már a nagy vizsgának számítottak. A fiatal munkás, aki természetesen szakmát — bádgos és szerelő mesterséget — is tanult, 1921-ben bekapcsolódott a Kommunisták Magyarországi Pártjának tevékenységébe. Későbbi politikai munkásságának színtere az akkori Magyarországi Szocialista Munkáspárt volt, s az egész Horthy-korszak alatt részt vett a párt illegális tevékenységében.

Meggyőződéséért bátran kiállt, 1929-től 1935-ig irányította szülőföldjén a földalatti kommunista mozgalmat. S közben mindig tanult, olvasott, művelődött, még a börtönökben is. 1931-ben ugyanis tíz hónapot, 1932-től két évet és nyolc hónapot, 1936-tól három és fél évet töltött a hírhedt szegedi Csillag-börtönben.

Ezek a börtönévek voltak „egyetemi” évei. Olvasott, tanult, ahogy csak a körülmények engedték. Akaratereje, esze, szívóssága a művelődés, a tudomány felé vonzották. Nyelveket tanult: Hegelt olvasva németül, megismerkedett a dialektikus materializmussal, a filozófia történetével. De amint a „külső” életében, a börtönben is igazi demokrata, humanista volt: élesen szembenállott a szegedi börtönben is az önkény, a voluntarizmus képviselőivel, többek között ottani fogolytársával, Rákosi Mátyással. Ez a bátor, igazi kommunista szembenállás a felszabadulás után éveken át beárnyékolta pályáját, egyéni sorsát, de az önkény, a

személyi kultusz évei és emberei egy pillanatra sem tudták megtörni szocialista-humanista meggyőződését.

A második világháború végén fegyverrel harcolt a rákoshegyi partizánok élén. A felszabadulás után, mint régi „vasas”, a szakszervezetben dolgozott, majd több nagy üzemben (Ganz-Vagon, Ganz Hajógyár) a munkások képzésével, továbbképzésével foglalkozott. Erre a területre a művelődés és a könyv szeretete irányította. De régi, még börtönbeli ellenfelei — mint azt egy hosszú séta alkalmával e sorok írójának elmondta — itt is utolérték; más pályát kellett választania: így lett szívének, hajlamának megfelelően *könyvtáros*.

Először (1949-től) az akkori Technológiai Könyvtár vezetését vállalta, a kiváló *Káplány Géza* utóadaként. 1951 októberében a Szegedi Egyetemi Könyvtár élére került, s 1953. augusztus 31-ig dolgozott itt. Ezután a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója lett, majd 1957 májusától a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályát vezette nyugalomba vonulásáig, 1960. október 15-ig.

Hátralevő éveiben — már beteg — visszatért fiatalkori kedves foglalatosságához: barátainak, jó ismerőseinek igen szép kerítésekét, lakatokat, záratokat készített, ez szórakoztatta a magába zárkózott, kissé megkeseredett embert. Talán belső „felszabadulás” is volt ez számára: ismét kézműves, kitűnő iparos lett a magyar könyvtárügy 1945 utáni egyik legnagyobb mestere, irányítója.

1965 decemberében, havas, hideg téli napon vettünk tőle végső búcsút a Farkasréti temetőben. *Kovács Máté*, a barát és munkatárs búcsúszavai mindnyájunk meggyőződését fejezték ki: „...minden bizonyjal azok között vagy és lesz, akiket a mi korunk alapozói között tartanak majd számon.”

Szekeres Pál könyvtári munkássága, egyénisége, hatása nem ilyen rövid méltatást igényelne: adócai vagyunk életművének részletes, elemző feldolgozásával. Valaki egyszer — ha minden fellelhető adat birtokába jut — bizonyára le rója generációnknak ezt az emberi és szakmai adósságát.

Így most csak néhány fontosabb eredményéről, állásfoglalásáról emlékezünk meg, és egyéniségének legjellemzőbb vonásait próbáljuk megrajzolni.

A vezetése alá került akkori Technológiai Könyvtárt lényegében tudományos (műszaki) könyvtárnak tekintette, az adott történelmi-társadalmi helyzetben — a negyvenes évek legvégén — a legfontosabb könyvtári területnek. Világosan látta, hogy az ország ipari fejlődése jó könyvtár és aktív dokumentáció nélkül nem lehetséges. E korszakban az volt az alapvető nézete, hogy a szakmunkások és az értelmiség műszaki irodalmi ellátása a legfontosabb tennivaló. Ennek érdekében szervezte meg az iparági szakbibliográfiák kiadását, továbbá a munkások számára az ajánló bibliográfiák közrebecsoltását. Ugyanakkor szakreferenci hálózatot hozott létre mérnökök bevonásával, továbbá műszaki könyvtárat állított föl öt vidéki városban.

Szegedi egyetemi könyvtári igazgatósága alatt rendbe hozta az elhanyagolt intézményt. Vezetése idején a Szegedi Egyetemi Könyvtár korszerű intézménnyé vált, a szocialista tudományos könyvtárúgy egyik bázisává. Szekeres Pál biztos szemmel mérte fel a régi hibákat és számolta fel a hiányosságokat — anélkül, hogy munkatársait megbántotta volna. Néha meves, talán túlzó kritikáját volt ereje helyesbíteni: igaz emberként bánt a régi kollégákkal is. De ugyanakkor a vérbeli munkás, a régi „vasas” is tekintélyt kiváltó módon lépett fel a mindenkori „linkség” ellen. Egyik akkori munkatársa mondta el, hogy amikor a könyvtár ablakpárkányain bádogos mesterek dolgoztak, illetve állítólag végeztek a munkával s át akarták azt adni a jól öltözött, nyakkendős Szekeres Pálnak, a régi vasas egy pillanat alatt dühbe jött és kifakadt: „Maguk ezt bádogosmunkának tartják? Engem nem tudnak átejtteni! Holnap megnézem, tisztességes iparosmunkát végeztek-e?” De valódi tekintélyt, elámulást a bádogos „mesterekből” nem annyira a könyvtárvezető felháborodása váltotta ki, hanem az, hogy az igazgató a szakma régi, németes műszavait használta. Másnap a szakértő igazgatónak a munkások — szegyenkezve és nagy tisztelettel — csakugyan becsületes munkát adtak át...

Szekeres Pál következő munkahelye ismét Budapesten volt: a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárának vezetését vette át. A korszerű állománygyarapítás mellett itt is a dokumentáció fejlesztésével törődött, de szinte megkülönböztetett figyelmet fordított az egyetemi hallgatók művelődésének könyvtári segítésére is. Az volt a véleménye, hogy a későbbi közigazdászoknak a szakismeretek alapos elsajátítása mellett a műveltség, az általános és sokoldalú tájékozottság megszerzése is igen

lényeges kötelezettségük. Mint mondotta, a „szakbarbárság” mit sem ér.

De közben nehéz időket élt át 1956-ban és 1957-ben az általa vezetett könyvtárban. Voltak, sajnos, akik támadták („nincs egyetemi diplomája”), de a becsületes többség kitarzott mellette: tudása, embersége, néha haragvó, de rögtön csillapodó, mindig igazságos humanizmusa maga mögé sorakoztatta munkatársainak többségét.

1957 májusában a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetőjévé — „igazi” vezetőjévé — nevezték ki. E furcsa megállapításnál meg kell állnunk egy pillanatra: kortörténeti dokumentum, hogy addigi könyvtárigazgatói tisztségeit az állami kulcsszám szerint *igazgató-helyettesként* töltötte be, mert — hála minisztériumi feletteseinek — e megoldással vált elkerülhetővé, hogy neve és beosztása az öt gyűlölő Rákosinak szemet szúrjon.

Minisztériumi osztályvezetői kinevezése immár lehetővé tette számára, hogy elképzeléseit, koncepcióját szélesebb körben, országosan is érvényesítse.

Itteni munkásságának lényege — legközelebbi minisztériumi munkatársának, majd utódjának, *Kondor Istvánnak* véleménye szerint — az átfogó, döntő kérdések tanulmányozása és megoldása volt. Nem a részletekkel foglalkozott (ezeket munkatársaira bízta), hanem az elvi természetű, alapvető szakmai és szervezeti kérdésekkel. De sohasem egyedül döntött: a fontos problémákat a végső fogalmazás előtt mindig megbeszélte az Országos Könyvtárügyi Tanács vele közvetlen kapcsolatban álló tagjaival: Kovács Mátéval, Kóhalmi Bélával, Páldy Róberttel, Sallai Istvánnal, Sebestyén Gézával, Vértés Györggyel, valamint e sorok írójával, majd a tanács üléssein már szuggesztív módon, a rá jellemző vitakészséggel, sőt szenvedéllyel képviselte álláspontját. Tény, hogy említett munkatársainak és még másoknak a közreműködésével az Országos Könyvtárügyi Tanács sohasem működött olyan aktívan, annyira energikusan és segítőkészen, mint Szekeres Pál minisztériumi korszakában — mondotta Kondor Istvánné.

Mik voltak akkor a legfontosabb könyvtárügyi kérdések? A központi szolgáltatások (az országos gyarapodási jegyzékek, a központi katalógusok rendszerének kiépítése, a könyvtárközi kölcsönzés fejlesztése); a könyvtárügy középtávú tervezésének kérdései. Szekeres Pál mindig azt a nézetet képviselte, hogy ne a napi, praktikus részletekről, hanem az *egészről*, az *összefüggésekről* legyenek szilárd elképzeléseink. Arra törekedett, hogy a könyv és az olvasó közé

ne álljanak bürokratikus akadályok: az egymásra találás legyen gyors és közvetlen. Már 1953-ban — elsőként — kifejtette a Könyvtáros 4. számában megjelent, Bóday Pállal közösen írt cikkében a „szabadpolicos” rendszer előnyeit, és szorgalmazta általánossá tételét. A magyar könyvtárügy egységének és demokrátizmusának harcosa volt: minisztériumi munkája idején alkalmá is nyílt ennek érdekében sokat tenni. Szinte eszmei végrendeletének tekinthető a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1960. évi ankétján elmondott felszólalása (a Magyar Könyvszemle 1961. évfolyama közölte). Csak a befejező gondolatot idézzük ez alkalommal: „A könyvtári munka távlata szorosan összefonódik a szocialista művelődés fejlődésének távlataival. Egyetlen társadalmi rendszernek sem volt olyan társadalmi és művelődési eszménye, mint a szocializmusnak... A művelődést szolgáló sok más tényezővel szemben a könyvtárosi tevékenység, a könyv áthatja az élet minden területét. Könyvtárosainknak meg kell érteniük és meg kell szokniuk az előttünk álló távlatokat, melyek egész népünk kulturális felemelkedésének útját kijelölik.”

A napi tennivalók megoldásának siettetése mellett az *elmélet* fontosságára hívta fel figyelmünket. A gyakorlat (a lét) igen fontos — szokta mondani —, de az elméleti feladatok teljesítése hiányában nem sokra megyünk.

A lelkesen végzett, teljes embert kívánó munka során sokat vitázott, vitakozott. Az elmondottakból is kitűnik, hogy szenvedélyes és hirtelen haragú ember volt, de mindig a jó ügyért harcolt. Eszményei megvalósításáért küzdve sebeket adott és sebeket kapott. De nagy emberi erénye volt a fellobbant indulat legyűrése, megbánása, mindig volt ereje ahhoz, hogy tévedéseit korrigálja.

Végző soron — ezt minisztériumi munkatársai és barátai egyaránt állítják — életműve befejezetlen maradt. Még nagy tervei voltak (nemcsak könyvtárügyi, de filozófiai területen is), ezeket azonban nem sikerült megvalósítania. Egészsége

nem volt töretlen, betegsége mindinkább erőt vett szervezetén, a sok testi-lelki szenvedés egyre inkább felőrölte. Nem bírta a „hivatallal” együtt járó bürokráciát sem. A börtönévekben meggyőrt, majd az ötvenes években is védekezésre kényszerült kitűnő harcos a nyugdíj néhány évében már nem akart, nem tudott törődni a könyvtárüggyel: kissé csalódott, visszavonult ember lett.

Hogyan is végezzük be méltó módon — de a Szekeres Pálhoz illő szerénységgel — ezt a rövid megemlékezést?

Mondjuk meg rögtön: Szekeres Pál a lelelkesebb, a művelődésért, a humánus magatartásért, a szocializmusért küzdő könyvtárosaink első sorába tartozott. Soha nem tört hatalomra, élete szolgálat volt a szó legjobb értelmében. Az igaz embert tisztelhetjük benne: a műveltségért küzdött egész nehéz élete során. Halász Gábor szavaival élve: az értelem keresője volt. Szabad legyen a sorok írójának személyes emlékéit idéznie. Amikor Debrecen vagy Szeged könyvtárai felé utaztunk, rendszerint a vonat folyosóján beszélgettünk, s ilyenkor oldódott fel leginkább. Azt fejtegette, hogy az értelmiség és a fölemelkedő munkásság célja azonos; ez a cél a művelt magyar társadalom, ennek eléréseért érdemes küzdenünk, harcolnunk — bárholnan jöttünk is. A szocialista művelődés és könyvtárügy számára nem ábránd, hanem a valóság legközelebbi ígérete, beteljesülése volt. Egykori munkatársai — például Bóday Pál, Bozóky Éva, Faragó Lászlóné, Futala Tibor, Havasi Zoltán, Kiszely Olivér, Kondor Istvánné, Lisztes László, Sebestyén Géza — is erősen beszéltek e sorok írójának, aki sok éven át szintén közeli munkatársa lehetett.

Puritán ember volt, sohasem vágyott karrierre vagy anyagi javakra. A köznek élt és ebben a munkában égett el. Élete korai alkonyának kesernyész reginációjára Berzsenyi Dániel meditációira emlékeztet: felette is gyorsan, de fénynyel rohant át a kegyetlen idő.

Haraszthy Gyula

